

TÜRK MADDİ KÜLTÜR ÇALIŞMALARINDA BİR ANIT ESER ve HENRY GLASSIE'NİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Özkul ÇOBANOĞLU

Henry Glassie 1993. Turkish Traditional Art Today (Günümüzde Geleneksel Türk Sanatı). Turkish Studies Series, XI. Bloomington: Indiana University Press; XII+948 sayfa; ayrıca 550 adet tablo, harita, fotoğraf ve çizim.

1987 yılı yaz aylarında, Bergama ilçesinin Kozak yaylasında bir Tahtacı Türkmen köyü olan Demircidere'ye master tez konum olan, köyün monografisini hazırlamak için saha araştırması yapmaya gittiğimde, mezhep olgusundan kaynaklanan kısmi bir dışa kapalılığın ve geleneksel köylü kuşkuculuğunun hüküm-ferma olduğu kahvede köylülere ne amaçla orada bulunduğumu bin dereden su getirip anlatmağa çalışırken, köyde misafir olarak bulunan Edremit, Tahtakuşlar Köyünden Hüseyin Amca'nın, "Haa! Şu bizim deli Amerikalı gibi" diyerek başladığı sözünü tamamladığında, Ayvacık, Ahmetler ve Kara Gömlek köyleri başta olmak üzere o civarda yaptığı işin hafife alınışı nedeniyle "deli bir Amerikalı" olarak vurgulanan, yabancı bir folklorcu veya antropologun çalıştığını anlamıştım. Ama asıl sevindirici olan yapmaya çalıştığıma gösterilen bu örnek ve onu zararsız, biraz da safça olarak yorumlayan göndermeden sonra köylülerin bana karşı bakışlarında meydana gelen yumuşama ve munis bir yardım etme havasıydı. Artık beni ne yaptığımı anlamak için sorgulamıyorlar, sorduklarına cevap veriyorlardı.

Doğrusu kendisini tanımadığım fakat bana dolaylı olarak yardımcı olan bu yabancı meslektaşına teşekkür edip tanışmak istememe rağmen o sırada bu fırsat

bulamadım ve bu "deli Amerikalı", bir buçuk yıl sonra kendisiyle Amerika'nın Bloomington şehrinde tanışınca kadar kafamda esrarengiz bir imaj olarak dolaşıp dırıdu.

Henry Glassie'den bahsediyorum. Bu dolaylı ve ilgi çekici tanışıklıktan sonra kendisi önce hocam oldu ve sonra kendisinin araştırma asistanlığını yaptım ve sonra da İlhan Başgöz Hocayla birlikte tezimi yönetti.

Müsaade ederseniz önce, kendisini yakından tanımayanlar için kısaca Henry Glassie'nin kariyerinden, sonra da on küsur yıllık çalışmasının ürünü olarak ortaya çıkan ve kanaatimce, Türk Maddi Kültür çalışmalarında bir şaheser olan, **Traditional Turkish Folk Art Today** isimli eserinin anahatlarından ve kısaca eserin ülkemizdeki halkbilimi çalışmaları açısından öneminden bahsetmek istiyorum.

Henry Glassie, 1941 yılında Washington D.C.'de doğdu. 1964 yılında Tulane Üniversitesinin İngilizce ve Antropoloji bölümünden mezun olarak lisans eğitimini tamamladı. Yüksek Lisans eğitimini de, New York Devlet Üniversitesinde (State University of New York) Halk Kültürü Bölümünde tamamladı. 1969 yılında da Pensilvanya Üniversitesi (University of Pennsylvania) Folklor Bölümünde Doktora eğitimini tamamladı.

Halkbilimi sahasına hizmete; 1967-69 yıllarında Pensilvanya Tarih ve Müzecilik komisyonunda, Etnik Kültür Araştırmaları Müdür ve Eyalet folklorcusu olarak başladı ve 1969-1970 yıllarında Pensilvanya Devlet Üniversitesi,

Amerikan Kültürü Çalışmalarında yardımcı profesör olan Glassie, 1970-1976 yılları arasında Indiana Üniversitesi Folklor Enstitüsünde profesör oldu ve 1973 - 1976 yıllarında Enstitünün müdür yardımcılığını yaptı. 1976 - 1988 yılları arasında Pensilvanya Üniversitesi Folklor Bölümünde profesörlük ve Bölüm başkanlığı yapan Glassie, 1988 yılından beri, Indiana Üniversitesi Folklor Enstitüsünde 1989 - 1990 Müdürlüğünün yanısıra, Enstitüde, Yakınoğu çalışmalarını, Ortadođu Dilleri ve Kültürleri, Türkiyat Çalışmaları ve Orta Avrupa Çalışmaları bölümlerinde profesörlük yapmaktadır.

Başta, 1987 - 88 yıllarında Amerikan Folklor Derneđi (American Folklore Society) başkanlığı olmak üzere 30'u aşkın folklor kurum ve kuruluşunda çeşitli görevler deruhte etmiş olan Henry Glassie'nin bir çoğu defalarca basılmış ve çeşitli dillere çevrilmiş 200'den fazla kitap ve makalesi vardır.

İşte böyle sıradışı bir kariyere ve Pensilvanya, İrlanda ve İsveç'ten Bangladeş'e dek uzanan bir alanda saha çalışmaları ve yayınlarıyla uluslararası bir üne sahip olan Henry Glassie'nin dikkatini ülkemize yöneltişi, İlhan Başgöz Hoca eliyle olur. Henry Glassie'nin 1980'de başlayan bu Türkiye, Türk Kültürü ve Türkçe dikkati 1982, 1984, 1985, 1986, 1987 ve 1990 yıllarında ülkemizde yaptığı saha çalışmalarıyla büyür ve en az, Piyer Loti'ninki kadar içten ve derin olduğuna inandığım bir Türk Kültürü aşkına dönüşür.

Bu aşkın, derviş meşrep bir insan olan, Henry Glassie'nin, fâş edilmesinden tevâdı gösterip müteessir olmayacağını umduğum iki meyvesinden bahsedeyim.

Birincisi Hoca'nın 1991 yılında New Mexico'nun Santa Fe şehrinde kurduğu ve her yıl bir başka şehre taşınan ve şimdiye kadar 5.000.000'a yakın kişinin ziyaret ettiği, Geleneksel Türk El Sanat-

ları Müzesi'dir ki, ülkemizin Madagaskar'ın komşusu olduğuna rahatlıkla inabileceğiz, onlarca milyon insanın bulunduğu ve 15 ila 20 dolar ödeyerek müze gezilebilen bir ülke bağlamında bunun nasıl bir hizmet ve çalışma olabileceğinin takdirini size bırakıyorum. Temenim, günün birinde bizim de Millî kültürümüze dair böyle bir müzemizin olmasıdır.

Henry Hoca'nın kültürümüzle ilgili ikinci büyük eseri ve hizmeti ise, geçtiğimiz Ekim ayında, Kültür Bakanlığımız'ın da katkısıyla, Indiana University Turkish Studies tarafından bastırılan ve çok yakında da Kültür Bakanlığımızca (inşallah öztürkçecilik sendromunun maktülü olmadan) Türkçe'ye çevirtilerek bastırılacak olan; **Turkish Traditional Art Today** isimli eseridir.

İsmini, **Günümüzde Geleneksel Türk Sanatı** olarak çevirebileceğimiz eserin planı, şu ana ve ara başlıklardan oluşmaktadır;

"Giriş: Geleneksel Türk sanatının Bugünü.

BİRİNCİ BÖLÜM: İSTANBUL

1. İstanbul;

Kapalı Çarşı: Ticari Piyasaya Giriş

Tahtakale: Sanatkarlar Bölgesi ve Ustanın Rolü

Süleymaniye: Sinan ve Şehrin Merkezleri.

Türk Sanatı: Birinci Özet (ustalık ve sanatın ruh iklimi)

2. Mahmut Öncü: Hat Sanatının ustası.

3. Yusuf Sezer: Hat Sanatının Genç Ustası

Yakın Geçmiş: Sosyo-Kültürel yeneden canlanış bağlamı.

4. Celâl Atalay: Fabrikada El Sanatı

5. Mustafa Kesici: Ağaç İşçiliği ve Tasvirçiliđi

6. Mustafa Sargın: Ağaç İşçiliği ve Sanatkâranın yaratış süreci

Türk sanatı: İkinci Özet (Yaratıcı Bütünleşme).

7. Ahmet Sefa: Zaman ve Şevk.

Değişme ve Süreklilik: Günümüzdeki Yapısal Kalıp.

8. Sebire Aktaş: Dokuma, Ustalık ve Şehirde Hayat.

İKİNCİ BÖLÜM: ANADOLU

9. Anadolu: Sosyo-kültürel ve Fizikî Çevre.

Köy Evi: Yerli Mimari.

Kasaba Pazarı: İlişkiler.

Sanatkârların Şehri: Yaratış Bağlamı.

10. Erzurum: Şehir Pazarı.

11. Konya: Sanatkârların Mevlânası.

Türk Sanatı: Üçüncü Özet (usluplar).

12. Bursa: Tarihi Yerleşim

Kayan Demirciler Çarşısı: Ekmek ve Sanat

Soğukkuyu: Çömlekçilikte "Sade" us-
lup.

13. Kınık: Çömlekçilikte "Canlı" us-
lup.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: KÜTAHYA

14. Kütahya: Çömlekçilikte "Ciddi" us-
lup.

Çini: Seramik Süreci.

15. Ahmet Şahin: İhtiyar Ustanın Ailesi.

16. İbrahim Erdeyer ve Mehmet Gürsoy:
Genç Ustalar.

17. Ateşten Derlenen Çiçekler: Şekil ve
Anlamı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ÇANAKKALE

18. Ezine: Halının Sosyo-Kültürel Bağ-
lamı.

Halı: Desen Tasarımında Şekil ve
Anlam.

Tipler ve Bölgeler: Sahada Halılar.

19. Ahmetler: Halı Tekniği ve Köyde Ha-
yat.

20. Karagömlek: Desen Tasarımında Ye-
nilik.

Aysel ve Hanife Öztürk: Sevgi ve
Hüner.

21. Ayvacık: Halıcılık Geleneğinde Tica-
ret.

NETİCE: TÜRK USLUBU

22. Türk Uslubu: Yaklaşımın Çerçevesi.

23. Türk Sanatı: Dördüncü Özet (Uslup
ve Anlamı).

Zaman İçinde Anlam: Tecrübe ve An-
lam.

Hizmet, Disiplin, Hoşgörü: Türk Sa-
natının Tanımı.

Türkçe Üzerine Bir Not.

Bibliyografya.

Günümüzde Geleneksel Türk Sanatı.

Objelerin İndeksi.

İndeks."

Eserin planında görülen belirli şehir ve geleneksel sanat dallarının ve seçilmiş temsilcilerinin etrafında kümelenişin aksine, gerçekte sosyo-kültürel-fizikî bağlarıyla bu örneklemelerde sağlanan yoğunlaşma ve birbirleriyle ve planda zikredilmeyen ikincil örneklemeler ve bunların ulusal ve hatta zaman zaman da uluslararası paralelleriyle irtibatlandırılıp, bütünleştirilerek bir text ve gerektiğinde onun Orta Asya'ya uzanan süreklilik ve değişme açısından tarihi ve coğrafi perspektifini muhtevî bir kontext (bağlam = bir unsurun içine doğduğu şartlar bütünü) olarak, geleneksel Türk sanatı bir bütün halinde alınmıştır. Tek

tek şehir, bölge, sanat dalı ve sanatçı monoğraflerinde önce her unsur kendi özel ve unsura genel, bağlamlarında ele alınıp tahlil edilirken, dokusal yapı (texture: ele alınan tür veya unsurun kendine ve kültürüne özel iç dokunuş ve nakışlanış) özellikleri ortaya konulup irde-lenmiş böylece bir kültüre dıştan bakışın, beraberinde getirdiği ayrıntıyı kaybetmenin önüne geçilmiştir. Ayrıca, hemen her sanat alanında yaşlı ve genç ustalar arasında yapılan örneklemeler ile kuşaklar arasında geleneğin devir teslimi ve yeni şekillenmeler tahlil edilmiştir.

Öte yandan da belirli aralıklarla verilen dört adet birbiriyle irtibatlı özetlemeyle de, ayrıntıda kaybolmak tehlikesi ortadan kaldırılmış, okuyucu nihai neticeye hazırlanmış ve yukarıda işaret edilen yapısal ve bağlamsal bütünleşme sağlanmıştır. Bu bütünleşme ayrıca 500'ü aşkın görsel malzemeyle de desteklenmiş ve bunların da ayrı bir indeksi verilerek kullanım kolaylığı sağlanmıştır.

Sadece, Türk maddi kültürünün şimdiye kadar bu genişlik ve bütünlükte el alınmış olmayışı gerçeği bile bu eseri bir anıt eser kılarken, yukarıda kısaca işaret ettiğimiz özellikleriyle birlikte, bu eserin, aşağı yukarı her yazdığı ve yayınladığının olay yarattığı bir veya birkaç uluslararası ödül aldığı Henry Glassie eliyle ortaya konuluşu yönüyle, kendini ve kültürünü tanıtmadaki beceriksizliği bariz olan biz Türkler adına ne derece önemli ve sevindirici olduğu, ortadadır. Bu eserin uluslararası düzeyde pek çok kültür araştırmacının dikkatini kültürümüze yönelteceğinden emin olabiliriz.

Öte yandan, halkbilimi, gösterimci teorinin getirdiği entellektüel birikim ve Göstergibilim (semiotics), Toplumsaldilbilim (Socio-linguistics), Popüler Kültür Çalışmaları (Popular Culture Studies), Kültürel Coğrafya, Kültürel Antropoloji

ve diğer akademik açılımlarla giriştiği iletişim ve karşılıklı etkileşim neticesi, başta A.B.D. olmak üzere batı ve dünyanın pek çok ülkesinde sosyal ve beşeri bilimler arasında merkez olma özelliğini tebarüz ettirerek belki de önümüzdeki yüzyılda karşımıza bütün sosyal ve beşeri bilimlerin bütünleştiği akademik zemin olma yönünde ilerlerken, ülkemizde daha uzun on yıllar "genç" ve "yeni" kalma vasıfı olduğu sürecinin önemli bir nedeni olarak gördüğümüz, bir kaç deneme denemesinin ötesindeki teorik yaklaşım miyopluğumuzu ümit ediyoruz ki, Henry Glassie'nin kitabı bize bir kez daha, derinden ve açık seçik olarak fark ettirecektir. Bunun da biz Türk halkbilimcilerini daha yoğun bir teorik hazırlanışa sevk etmesi en büyük kazancımız olacaktır.

Çünkü bu kitapta ele alınan objeler ve olgular, asırlardan beri biz Türklerin, hergün yeniden şekillendirdiğimiz ve tersirleriyle şekillenebildiğimiz kültürümüzün unsurlarıdır. Ve üç boyutlu gündelik hayat düzleminde biz bunları belki Henry Glassie'den de iyi tanıyoruz. Ancak, Henry Glassie'nin, bu obje ve olguları, dıştan bir bakış açısıyla ve halkbiliminin, bir kısmını bizzat kendisinin geliştirdiği kavram ve teorik yaklaşımıyla tahlilinin, bize kendi kültürümüzü ele alıp değerlendirmede nasıl yeni bir boyut ve ufuklar açacağını göreceğiz.

Dileğimiz, geçen yıl, Henry Glassie'ye Türk kültürüne üstün hizmet nişanı veren ve bunu bugüne kadar en hayırlı icraatı olarak gördüğümüz Kültür Bakanının, Henry Glassie'nin eserini bir an önce dilimize çevirme işini sağlamasıdır.

Evet pek çok kişinin mübalağalı ve aşırı duygusal olarak bulabileceği bu yazıyı, bu büyük halkbilimi ustasına, bu "deli Amerikalı"ya, ellerine sağlık, seni seviyoruz, Henry Hoca diyerek bitirmek isterim.